ประดนธรรม

ของ

พระอมราภิรักขิต (เกิด)

เจ้าอาวาสวัดบรมนิวาส รูปที่ ๒

ถวายพระราชกุศล

สมเด็จพระธีรญาณมุนี (วรชาโย)

วัดเทพศิรินทราวาส

๕ ธันวาคม ๒๕๕๓

ประดนธรรม

ของ

พระอมราภิรักขิต (เกิด)

เจ้าอาวาสวัดบรมนิวาส รูปที่ ๒

ถวายพระราชกุศล

สมเด็จพระธีรญาณมุนี (วรชาโย)

วัดเทพศิรินทราวาส

๕ ธันวาคม ๒๕๕๓

พระอุดมสารโสภณ

วัดโบสถ์ อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี

น้อมถวายเป็นมุทิตาสักการะ

ที่ ๓๙/๒๕๕๓ วัดเทพศิรินทราวาส

๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๓

เรื่อง ขออนุญาตจัดงานมุทิตาสักการะ

ขอประทานกราบเรียน เจ้าประคุณสมเด็จฯ เจ้าคณะกรุงเทพมหานคร–สมุทรปราการ (ธรรมยุต) และรักษาการแทนเจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุต

ในมหามงคลสมัยเฉลิมพระชนมพรรษา วันที่ ๕ ธันวาคม ๒๕๕๓ คณะรัฐบาลและองค์กรต่าง ๆ ได้จัดงานเฉลิมพระเกียรติถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เพื่อแสดงออกถึงความจงรักภักดี และเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์ ดังปรากฏเป็นข่าวตามสื่อทั่วไป

ประจวบกับปีนี้ คณะญาติธรรมฯ ได้ทราบข่าวอันเป็นมงคลอย่างไม่เป็นทางการว่าเกล้าฯ จะได้รับพระราชทานสถาปนาเลื่อนสมณศักดิ์ขึ้นเป็น สมเด็จพระราชาคณะ จึงมาแสดงความยินดีและแจ้งความจำนงขออนุญาตจัดงานมุทิตาสักการะถวาย ระหว่างวันที่ ๔ – ๕ ธันวาคม ๒๕๕๓ จึงได้แจ้งเขาเหล่านั้นไปว่า ไม่ขัดข้อง แต่ต้องขอประทานอนุมัติจากเจ้าประคุณสมเด็จฯ ผู้บังคับบัญชาก่อน เพราะได้กราบเรียนขอให้เจ้าประคุณสมเด็จฯ ช่วยกำกับดูแลวัดเทพศิรินทราวาส นับตั้งแต่รับเป็นผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาส และเมื่อได้รับพระบัญชาเป็นเจ้าอาวาสแล้ว ก็ยังคงปฏิบัติอยู่ เพื่อความสงบเรียบร้อยดีงามแห่งพระอาราม หากได้รับอนุมัติแล้ว ค่อยดำเนินการส่วนอื่นต่อไป

อาศัยเหตุดังกล่าว จึงขอประทานกราบเรียนมาเพื่อได้โปรดกรุณาพิจารณาอนุมัติ

อนุมัติ
สมเด็จพระวันรัต
๑๗ พ.ย. ๕๓

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด

พระพรหมเมธี

(พระพรหมเมธี)

เจ้าอาวาสวัดเทพศิรินทราวาส

มุทิตาสักการะ พระพรหมเมธี

น้อมยินดีปีติเนื่องดิถี ที่พระพรหมเมธีทรงโปรดเกล้าฯ
ธำรงยิ่งสมณศักดิ์ตระหนักเนา พงศ์เผ่าชินสีห์ที่เกรียงไกร
ด้วยธุระพระศาสน์จรัสรุ่ง ด้วยบำรุงบริษัทชนเลื่อมใส
ด้วยวิถีบัณฑิตกระเดื่องไกล จึงได้พระราชทานด้วยเที่ยงธรรม
น้อมบารมีวิถีกล้ามาปกเกศ ช่วยปกป้องภัยเภทอย่ากรายกล้ำ
ขอกุศลสืบเนื่องจงหนุนนำ สบส่ำสมณศักดิ์สูงสุดเทอญ

กราบนมัสการด้วยความเคารพยิ่ง
สุชาติ ธาราวาสน์
๕ ธันวาคม ๒๕๔๓

ปีตินิมิต

กราบนมัสการ พระเดชพระคุณ เจ้าประคุณสมเด็จฯ อาจารย์

เป็นบุญพาวาสนาในชาตินี้ ให้ศิษย์มีโอกาสพบพระศาสนา
พบพระคุณครูอาจารย์ท่านเมตตา เกิดศรัทธาทันใจพระอาจารย์
ได้ตั้งสัตย์อธิษฐานบันดาลหนุน ขอผลบุญศรัทธาธรรมล้ำไพศาล
กอปรกุศลเนื่องนำล้ำตระการ ส่งพระคุณข้ามผ่านวิถีธรรม
น้อมบารมีวิถีกล้ามาปกเกศ ช่วยปกป้องภัยเภทอย่ากรายกล้ำ
ขอกุศลสืบเนื่องจงหนุนนำ สบส่ำสมณศักดิ์สูงสุดเทอญ
สิบปีคำรบหลังดั่งได้แก้ว เป็นจริงแล้วอธิษฐานท่านสรรเสริญ
สมณศักดิ์สูงสุดทรงอัญเชิญ พระเจริญศรัทธามาเทพศิรินทร์
สมเด็จพระธีรญาณมุนี นำปีติยินดีไม่สูญสิ้น
ผองศิษย์ซ่านใจได้ยลยิน น้ำตารินด้วยแรงมั่นกตัญญุตา
เจ้าประคุณเป็นบุญคล้องใจผองศิษย์ น้อมพระธรรมทอดสนิทเสน่หา
พุทธคุณเป็นบุญป้องเภทภัยพา สังฆคุณส่งค่าเป็นคนควร
นาม "ธีร" จะนำใจให้แผ้วผ่าน ประกอบ "ญาณ" พุทธิธรรมนำกระสวน
"มุนี" เพศจะพาสุขสืบกระบวน สมชายิ ชวนให้ชุ่มชื่นทุกคืนวัน
"วรชาโย" ดั่งโพธิ์พฤกษ์ แผ่สล้างร่มรู้สึกเกษมสันต์
"สมเด็จพระ" คือวรรณะเลิศอนันต์ ทุกชาติชั้นชื่นชมร่มบารมี
ขออำนาจพุทธคุณหนุนนำให้ เจ้าประคุณจงเกรียงไกรยิ่งศักดิ์ศรี
ธรรมคุณครองกายใจให้เปรมปรีดิ์ สังฆคุณครองวิถีรุ่งเรืองเทอญ

ด้วยศรัทธาและเคารพอย่างยิ่ง
ศิษย์เจ้าประคุณสมเด็จฯ
(นายสุชาติ ธาราวาสน์ ประพันธ์)
๕ ธันวาคม ๒๕๕๓

ศรัทธาธรรม์-สุพรรณบัฏ

น้อมสักการวารประเสริฐเลิศดิถี บารมีที่เพริศแพร้วยิ่งไพศาล
ถึงสูงสุดสมณะพระสักการ ราชสมภารพระองค์ทรงฐาปนา
ถวายยศยืนชั้นสุพรรณบัฏ เกียรติประวัติพุทธพงศ์สืบวงศา
ธรรมยุตพุทธภารผ่านพารา ธรรมธำรงเลอค่าเทพศิรินทร์
"สมเด็จพระธีรญาณมุนี" ยืนศักดิ์ศรีพงศ์เกษมวิมุติศิลป์
"วรชายเถระ" นามระบิล ศิษย์ยลยินยิ่งภิญโญโมทนา
น้อมสักการผ่านพิพิธประสิทธิ์ภพ พร้อมคำรบพิพิธพรบวรค่า
สิทธิพรจงพานพบอย่าภัยพา ประสบสุขทุกทิวาราตรีกาล
พุทธคุณหนุนนำดำเนินชีวิต ธรรมคุณครองจิตเกษมสานต์
สังฆคุณรอบล้อมน้อมดวงมาน สืบกาลพุทธวงศ์พงศ์อุดร
เป็นร่มโพธิ์แผ่สล้างกางสาขา ให้นกกามาเกาะกิ่งเกสร
ศิษย์อาศัยร่มกาสาเป็นอาภรณ์ ได้พักนอนสนิทนิทรจิตเกรียงไกร
พระอารามเทพศิรินทร์ไม่สิ้นแสง รังสีแห่งพุทธองค์ทรงวิสัย
เป็นหลักสืบศาสนาวิชชาชัย รัตนตรัยจะตรึงตราอ่ามณฑล
เทพศิรินทร์ย่อมไม่สิ้นรัตนะ "สมเด็จพระ" ย่อมกำเนิดเกิดก่อผล
"เจ้าคุณพระ" ต้องกระสวนสืบสกนธ์ "พระครู" พร้อมพ่างพลพยุหวิชัย
เทพศิรินทร์ต้องเลื่องหล้ามหาศาล ทวีทานศรัทธาธรรมล้ำสมัย
การศึกษาสง่าชื่นรื่นวิไล ถวายใจถวายเจ้าประคุณเทอญ

น้อมถวายมุทิตาสักการะด้วยความเคารพอย่างยิ่ง

คณะผู้บริหาร ครู และนักเรียนโรงเรียนเทพศิรินทร์

(นายสุชาติ ธาราวาสน์ ประพันธ์)

๕ ธันวาคม ๒๕๕๓

ถวายมุทิตาสักการะ

ในมหามงคลสมัยพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา วันอาทิตย์ที่ ๕ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๕๓ สมเด็จบรมบพิตร พระราชสมภารพระองค์ สมเด็จพระปรมินทรธรรมิกมหาราชาธิราชเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานสถาปนาสมณศักดิ์ **พระพรหมเมธี (วรชายเถร)** กรรมการมหาเถรสมาคม เจ้าคณะภาค ๑-๒-๓ และ ๑๒-๑๓ (ธรรมยุต) เลขาธิการกรรมการบริหารคณะธรรมยุตเจ้าอาวาสวัดเทพศิรินทราวาส เป็นสมเด็จพระราชาคณะ มีราชทินนามตามที่จารึกในสุพรรณบัฏว่า

สมเด็จพระธีรญาณมุนี
ศรีชินทัตตวรางกูร วิบูลสีลาจารวิมล คณโสภณเลขาธิกร
สุนทรปริยัติดิลก ตรีปิฎกวิภูษิต ธรรมยุตติกคณิสสร
บวรสังฆาราม คามวาสี อรัญวาสี

พระมหากรุณาธิคุณนี้ นับเป็นเกียรติประวัติอันสูงส่งแด่เจ้าประคุณสมเด็จพระธีรญาณมุนี และคณะสงฆ์วัดเทพ-ศิรินทราวาส เป็นเหตุนำความปลาบปลื้มปีติโสมนัสมาสู่คณะศิษย์ ภิกษุสามเณร อุบาสกอุบาสิกา และผู้มีความเคารพนับถือในเจ้าประคุณสมเด็จฯ

เจ้าประคุณสมเด็จพระธีรญาณมุนีนั้น เป็นพระเถระผู้เป็นกำลังของพระศาสนา มีความแตกฉานฉลาดเฉียบแหลมในการพระศาสนา เป็นผู้แกล้วกล้า อาจหาญ กล้าริเริ่ม กล้าตัดสินใจ ทรงธรรมทรงวินัยงดงาม จิตใจหนักแน่นมั่นคง ช่วยทำกิจที่ควรทำของเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย ประกอบด้วยปัญญาอันเป็นอุบายให้กิจนั้นๆ สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี มีตำแหน่งหน้าที่การงาน ที่มีภาระต้องรับผิดชอบมาก ทั้งด้านการปกครอง การศึกษา การเผยแผ่ การสาธารณูปการ การศึกษาสงเคราะห์ ในด้านการศึกษาของชาติ ได้จัดทุนการศึกษาและสาธารณสงเคราะห์ เป็นต้นว่าจัดตั้งกองทุนเพื่อผู้ป่วยโรคหัวใจที่ยากไร้อนาถา สร้างอาคารเรียนเพื่อเพาะบ่มปัญญาให้แก่เยาวชนของชาติ เจ้าประคุณสมเด็จฯ ทำหน้าที่หลายอย่างนั้นได้อย่างสมบูรณ์บริบูรณ์ถูกต้องดีงาม ต้องใช้ความเพียรพยายามและความอดทนเป็นอันมากและยังจะต้องมีน้ำใจเสียสละอย่างยิ่งยวดอีกด้วย

กล่าวโดยเฉพาะวัดโบสถ์ อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี ที่ข้าพเจ้าเป็นเจ้าอาวาสอยู่จำพรรษาขณะนี้ เมื่อพระครูจิตตสังวรคุณ (ฟ้อน) อดีตเจ้าอาวาสถึงมรณภาพ ขณะนั้นข้าพเจ้ายังอยู่ที่วัดโพธิ์แตงใต้ อำเภอบางไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งก็ไม่ห่างจากวัดโบสถ์นัก เจ้าประคุณ

สมเด็จฯ ได้ให้ท่านเจ้าคุณพระราชสารเวที (โกมินทร์) วัดสัมพันธวงศ์ ครั้งดำรงสมณศักดิ์ที่ พระครูปลัดสัมพิพัฒน-วิริยาจารย์ ติดต่อขอให้ข้าพเจ้ามาดูแลวัดโบสถ์ ข้าพเจ้าได้รับอาสามาดูแล ขณะนั้นวัดโบสถ์อยู่ในสภาพทรุดโทรม และมีเพียงท่านพระครูจิตตสังวรคุณอยู่รูปเดียว เมื่อท่านมรณภาพลง จึงว่างพระภิกษุ เมื่อข้าพเจ้าเข้ามาอยู่ดูแลและพัฒนาปรับปรุงนั้น เจ้าประคุณสมเด็จฯ คอยเป็นขวัญและเป็นกำลังใจให้คำแนะนำและชักชวนญาติธรรมของพระเดชพระคุณมาทำบุญบริจาคสิ่งของต่างๆ เนืองๆ แม้ปัจจุบันวัดโบสถ์จะอยู่ในสภาพงดงามดีขึ้นกว่าเดิมมากแล้ว เจ้าประคุณสมเด็จฯ ก็ยังคอยเป็นกำลังใจให้ข้าพเจ้าตลอดมา นับตั้งแต่ตั้งให้เป็นเจ้าคณะอำเภอสามโคกฯ และเสนอให้ข้าพเจ้าดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัดปทุมธานี (ธรรมยุต) รับผิดชอบงานคณะสงฆ์สูงขึ้น นับเป็นเกียรติประวัติต่อข้าพเจ้าและวัดโบสถ์ ยากที่จะลืมเลือน

ปรารภเหตุดังกล่าวข้างต้น เมื่อเจ้าประคุณสมเด็จพระธีรญาณมุนี เจริญอิสริยยศสูงขึ้น จึงเป็นที่ปลื้มปีติใจต่อข้าพเจ้าและคณะสงฆ์ อุบาสก อุบาสิกาวัดโบสถ์เป็นที่ยิ่งปรารถนาจะแสดงความปลื้มใจนั้นให้ปรากฏ จึงขออนุญาตจัดพิมพ์ **“ประดนธรรม”** นิพนธ์ของพระอมราภิรักขิต (เกิด

อมโร) อดีตเจ้าอาวาสวัดบรมนิวาส รูปที่ ๒ และราชทินนามที่ “พระอมราภิรักขิต” รูปแรก ถวาย “พระอมราภิรักขิต (สมชาย)” รูปที่ ๑๒ ที่ได้รับพระราชทานสถาปนาสมณศักดิ์สูงขึ้นเป็น สมเด็จพระธีรญาณมุนี เป็นธรรมบรรณาการ เพื่อเจ้าประคุณ สมเด็จฯ จักได้ปฏิการตอบสนองแด่ท่านผู้มีกัลยาณจิต ประกอบด้วยมุทิตาธรรม น้อมนำเครื่องสักการะมาถวายใน วโรกาสมิ่งมงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ ธันวาคมนี้

ขอถือโอกาสนี้ถวายจตุรพิธพรชัยมงคลแด่**เจ้าประคุณสมเด็จพระธีรญาณมุนี (วรชายเถร)** มีกำลังกายกำลังใจใน การบำเพ็ญประโยชน์แก่ประเทศชาติ พระศาสนา แคล้วคลาด จากโรคาพาธอุปัทวันตรายทั้งปวง บรรลุถึงความสุขเกษม ศานต์สวัสดิ์ ได้รับความสงบเย็นเต็มที่ในธรรมที่องค์พระ สัมมาสัมพุทธเจ้าทรงประกาศดีแล้วด้วยเทอญ

พระอุดมสารโสภณ

เจ้าคณะจังหวัดปทุมธานี (ธรรมยุต)

และคณะสงฆ์วัดโบสถ์ อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี

ประดนธรรม

พิมพ์ตามต้นฉบับเดิม

ของ

พระอมราภิรักขิต (เกิด)

เจ้าอาวาสวัดบรมนิวาส รูปที่ ๒

ประดนธรรม

ของ

พระอมราภิรักขิต (เกิด)

เจ้าอาวาสวัดบรมนิวาส รูปที่ ๒

สมเด็จพระมหาวีรวงศ์

พิมพ์แจกในการที่

พระมหาทองดำ จนฺทูปโม วัดบรมนิวาส

ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์

เป็น **พระอมราภิรักขิต**

วันที่ ๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๘๔

คำปรารภ

ในการที่พระมหาทองดำ ฉายา จนฺทูปโม เปรียญ ๗ ประโยค วัดบรมนิวาส จะได้รับสมณศักดิ์เป็นพระอมราภิรักขิต ในวันที่ ๑ มีนาคม ๒๔๘๔ นี้ ตำแหน่งนี้เป็นของท่านที่เป็นเจ้าอาวาสวัดนี้องค์แรก เป็นตำแหน่งที่นิยมกันว่าเป็นสิริมงคลของคณะ เมื่อเธอผู้นี้ได้รับ ก็หวังว่าจะเป็นสิริมงคลของคณะโดยแท้ เธอผู้นี้เป็นสัทธิวิหาริกของเจ้าพระคุณพระอุบาลี-คุณูปมาจารย์ (สิริจนฺโท จันทร์) ซึ่งเป็นพระอาจารย์ที่เคารพยิ่งของข้าพเจ้า ดังนี้ เธอผู้นี้จึงเป็นเหมือนสัทธิวิหาริกของข้าพเจ้าด้วย ดังนั้น จึงได้ตั้งวงความคิดหาสิ่งที่จะแจกเพื่อเป็นอภินันทนาการ แก่ผู้มาแสดงมุทิตาธรรมในเธอผู้นี้.

ก็วงความคิดนั้นเป็นไปหลายทาง เบื้องต้นได้เขียนเรื่องสร้างศาสนา เพื่อให้เป็นคู่กันกับการสร้างชาติ ซึ่งกำลังกึกก้องกันอยู่ในบัดนี้ ในขณะที่เขียนเรื่องอยู่นั้น เผอิญพระพิมลเสนีไปหาได้ปรารภถึงเรื่องหนังสือประดนธรรม ของเจ้าคุณอมรา-ภิรักขิต (เกิด) ที่กล่าวนามมาข้างบนนั้นว่าเป็นหนังสือดี เป็นปัญหาคำฉันท์ ล้วนเตือนใจทั้งคดีโลกทั้งคดีธรรม ที่จริงเรื่องนี้เคยอ่านนานแล้วจึงอยากดูอีก คุณพระก็นำมา ได้อ่านแล้วพอใจ จัดเป็นเรื่องที่ดีแท้ เป็นสำนวนเก่า ส่อให้เห็นภูมิ

ธรรมของผู้แต่ง ทั้งแต่งอย่างตรงไปตรงมา เป็นสมณโวหารจริงๆ จึงตกลงพิมพ์เรื่องนี้เป็นอภินันทนาการ ก็การพิมพ์เรื่องนี้เป็นการรักษาของเก่าอย่างหนึ่ง เป็นการเทอดทูนท่านผู้บุพพาจารย์อย่างหนึ่ง เป็นการเหมาะในอันรับสมณศักดิ์เป็นพระอมราภิรักขิตของพระมหาทองดำอย่างหนึ่ง จึงจัดว่าของแจกชิ้นนี้เป็นสิริมงคล ก็แหละ คราวนี้พิมพ์แต่ตอนต้น ตอนต่อจะพิมพ์ในโอกาสที่ควร.

สมเด็จพระมหาวีรวงศ์

๑ มีนาคม ๒๔๘๔

ประดนธรรม

ของ

พระอมราภิรักขิต (เกิด) วัดบรมนิวาส

จันทรหย่อนกว่าดาว, ไม้เท้ายาวกว่าถ่อ	คู่ ๑
ลูกดอกนอกช่อ, ไม้นอกกอลำใหญ่	คู่ ๒
ที่เมาเอาก้นเป็นหัว, ที่มัวเอาตัวต่างไถ	คู่ ๓
เอาเป็ดขันประชันไก่, ไก่แก่จะแพ้อยู่รางราง	คู่ ๔
ที่ไฟไม่ใส่ฝอย, ที่หิงห้อยไปขึ้นดัง	คู่ ๕
จอดเรือไม่ดูฝั่ง, จะนั่งไม่ดูแผ่นดิน	คู่ ๖
ที่ผิดเอาเป็นชอบ, ที่ระบอบมาติฉิน	คู่ ๗
ฟ้าผ่าแตกแตนทั้งแผ่นดิน, แร้งรอกาบินว่าไม่รู้เห็น	คู่ ๘
ตาบอดมาสอดตาดู, หูหนวกสอดรู้ว่าเป็นเข็ญ	คู่ ๙
ใครใฝ่ร้อนจะนอนเย็น, ใครใฝ่เย็นจะดิ้นตาย	คู่ ๑๐
เสือจะกลืนไปขึ้นกล้ำ, จรเข้จะคว่ำไปขึ้นหงาย	คู่ ๑๑
คบมิตรพบอสรพิษร้าย, ว่ายน้ำที่ถ้ำวังวน	คู่ ๑๒
ที่ให้กินมิยินดี, ที่ไม่กินไปยินยล	คู่ ๑๓
ที่เป็นการไม่หว่านผล, ที่ใช้กลไปซนฝืน	คู่ ๑๔

เดือนเพ็ญมิใคร่จะหลับ, เดือนดับมิใคร่จะตื่น คู่ ๑๕
ไฟหรือจะราอยู่ถ้าฟืน, คืนหรือจะราอยู่ถ้าวัน คู่ ๑๖
พระกาฬหรือมิผลาญชาติ, มัจจุราชมิพิฆาตอย่าผัน คู่ ๑๗
เกิดกับตายคล้ายกัน, จนวันใดได้นิพพาน คู่ ๑๘

ประดนคู่เค้าสิบ แปดนา
ท่านประดิษฐ์คิดมา เก่าแล้ว
เป็นแบบบทมาติกา ก่อก่อน
หวังประสิทธิ์สอนแผ้ว ผ่องพ้นภัยพาล
ประดนไว้แล้วกลับ ประดิษฐ์
ยกบทมาวิจิตร แจกแจ้ง
เป็นอรรถสุภาษิต สยามพากย์
ข้อยจักแถลงอรรถแกล้ง กล่าวให้เป็นกลอน

ข้าขอยอกรไหว้ รัตนตรัยวิศิษฐ์ ด้วยกายวาจา จิตต์ขอนฤโศกโรคภัย จะแสดงประดนธรรม เป็นคำฉันท์ภาษาไทย ตามบูราณขานไข ที่ยาวนักจักบั่นบ้าง.

จันทรหย่อนกว่าดาว ดนนี้กล่าวให้กระจ่าง ตามบูราณท่านวาง คือคนดีมีอัชฌา แม้นสูงศักดิ์เสมอจันทร์ คนนอกนั้นน้อยวาสนา ดังดาวล้อมจันทรา ไป่เกินด้วยกายวาจี เขาเจริญ

อายุใหญ่ ที่ควรไหว้ๆ ตามที ควรก้มๆ กายี ควรหลีกลี้หลีกทางให้ ควรเรียกว่าปู่ย่า ก็เรียกว่าปู่ย่าไป ควรเรียกตายายไซร้เรียกว่าตายายตามที ควรเรียกว่าพ่อแม่ ลุงน้าแลป้าอาว์พี่ก็เรียกตามนามนี้ ไป่เกินกำด้วยคำคม ควรเรียกน้องนางเจ้าก็เรียกเขาพอให้สม ไม่หยาบช้าคารม ข่มคนด้วยคำคมคาย เขาทำโกรธหน้าบึ้ง ไม่ทำตึงต่อก่อร้าย ลูบไล้ให้โกรธหาย ด้วยไมตรีอารีรัก เขาร้ายเราดีตอบ เขาทำชอบยินดีนัก เสงี่ยมตนไม่ฮึกฮัก ขี่อาชาทั้งตาปี อนึ่งคนเจริญมีสาม คือเจริญงามด้วยคุณดี มีศีลเป็นต้นนี้ ได้แก่หมู่ชีบรรพชา อนึ่งเจริญด้วยวัยคืออายุใหญ่สูงกว่า อนึ่งเจริญด้วยวาสนา นับเป็นสามตามที่มีถ้านบนอบในคน ที่เจริญตนด้วยคุณดี หนุ่มแก่ก็ตามที แลนบนอบผู้เจริญวัย ในชาตินี้จะเจริญ เพราะสรรเสริญอย่าสงสัยดับชีพจะครรไล สู่สวรรค์เป็นสุขา ถ้านบนอบในคน ที่เจริญตนด้วยวาสนา จะเจริญอาตมา ปัจจุบันเท่านั้นหนอ.

ไม้เท้ายาวกว่าถ่อนี้ดน ได้แก่คนอยากยศยอ เห็นท่านมียศงามคนตามปรอ อยากทำเทียมไม่เจียมตน จ้างเขามาตามหลังดังขุนนาง ทำสูงเทียมยูงยางยล ที่เสมอผู้ดีไม่มียั่นไม่ฝากตนผู้มีศักดิ์ ดูถูกคนเฒ่าแก่แลแม่พ่อ ปากคอโฮกฮากฮึกฮัก สบประมาทญาติมิตรไม่คิดพักตร์ ชูศีรังดังกิ้งก่า ชนเช่นชี้นี้ดุจไม้เท้า หยิ่งหยาบยาวกว่าถ่อหนา เพราะไม่เจียมจิตต์

คิดถึงอาตมา อหังกาสูงเหลือล้น ชนเช่นนี้ไม่มีจำเริญ เพราะสูงเกินวาสนาตน จะหักยับม้วยด้วยลมแลฝน คือคนชังไม่ปราศรัย.

ลูกดอกนอกช่อต่อไป ไม้นอกกอลำใหญ่ ดนคู่นี้ชื่ออรรถา ได้แก่คนนอกบิดามารดา นอกครูปู่ตา นอกธรรมเนียมที่ท่านสอน ครูบาบิดามารดร ท่านสั่งท่านสอน ให้เลี้ยงชีพโดยชอบธรรม มิให้เบียนเบียดเกียดกัน ล่อลวงเขาพลัน เอาทรัพย์มาเลี้ยงตัวตน ใจโลภละโมบลาภเหลือล้น ไม่คิดกลัวผลแห่งกรรม เป็นบาปเบื้องหน้า ละคำครูแสดงแสวงหา ทรัพย์ด้วยบีฑา คือเสียดส่อล่อลวงเขา บิดเพี้ยนเปลี่ยนธรรมเนียมเก่า คิดแต่จะเอา ใช้เล่ห์กลหลายประการ ฝ่ายบรรพชิตจิตต์พาล เห็นแต่ลาภท่าน ละธรรมวินัยใจบาป เทศนาหาแต่ลาภ ว่าไม่สุภาพ นอกคำพระเจ้ากล่าวไว้ แกล้งเพี้ยนเปลี่ยนข้อความไป บิดสำเนียงให้ ชอบใจผู้ฟังฝูงพาล เอาแต่ได้ลาภเป็นประมาณ จะสวดจะอ่านยักลำทำเสียงต่างๆ บางทีเที่ยวทำการจ้าง ทำหมอต่างๆ ประจบคฤหัสถ์หาลาภ ชนเช่นชี้มานี้หยาบ เป็นคนลุลาภ นอกฉะบับแบบบูราณมา ดุจผลแลบุบผา วิกลนานาผลิเผล็ดออกนอกช่อ อนึ่งดุจไม้ที่มีกอ งอกขึ้นนอกช่อลำใหญ่แยกแปลกเพื่อนตัว ชนเช่นชี้นี้ชาติชั่ว ไปเบื้องหน้าตัวจะต้องทุกข์ระทมทน.

ที่เมาเอาก้นเป็นหัวประดน ว่าหมู่เมาราคมากเหลือล้น ไม่คิดกลัวภัยในเบื้องหน้า เมียตนห่อนยินดีปรีดา ไปสู่เสพหญิงผู้ภรรยา แห่งผู้อื่นห่อนกลัวผัวเขา อนึ่งสมาคมกล้ำตัวมัวเมา ด้วยสตรีทาสีของเขา ไม่รักชาติวาสนาตน ทำดังนี้ไม่ดีเสื่อมผล เพราะจะต้องรับความอับจน เสียทรัพย์สามีเขาขาย ฝ่ายสตรีคบชู้ผู้ชาย ห่อนกลัวผัวญาติทั้งหลาย จะได้ความอัปประยศอดสู ฝ่ายชีกลับชั่วเป็นเจ้าชู้ เกี้ยวชีสีกาไม่น่าดู ไม่กลัวอาญาฝ่าวินัย ชนเช่นชี้นี้จัญไร ดังกลับก้นเป็นหัวชั่วใหญ่ เอาผิดเป็นชอบกอบชั่ว แม้ภัยในชาตินี้ไม่กลัว กรรมบาปเบื้องหน้าจะพาตัว ให้ไปสู่อบายว่ายวน.

ที่มัวเอาตัวต่างไถ ดนนี้ได้แก่คน บ้ากามยามกิเลสเหลือล้น เขาลวงใช้ไม่รู้ตัว คือเช่นชายเห็นสตรีมีจิตต์เมามัว เห็นเขาหยอกเขายั่ว เขายอให้ทำการงาน หมายว่าเขาสมัครรักใคร่ไม่เกียจคร้าน อาสาพ่อแม่ท่านทำการ ในบ้านในสวนในนา เขาวานการใดทำไป จิตต์บ่คิดว่า เป็นบาปบุญคุณโทษา เพราะเขายอล่อด้วยสาว ทำไปไม่ได้เมียเสียแรงดูดังบ่าว แม้ว่าหญิงแก่แลสาว หลงด้วยเล่ห์ชายก็เช่นกัน ฝ่ายนักบวชเห็นหญิงพริ้งพรายก็มั่นหมาย เข้าอาสาพ่อแม่มัน กระทำกิจผิดวินัย เขาเจ็บช่วยเก็บยา เขาความช่วยตามไป เขาทุกข์ช่วยทุกข์แก้ไข ช่วยทำการงานนานา ชนเช่นชี้นี้เช่นไถ เขาลาก

ถากถา ถ้าชีมีโทษในเบื้องหน้า ประกอบด้วยกิจผิดท่าทาง.

เอาเป็ดมาขันประชันไก่นั้น ไก่จะแพ้อยู่รางราง ดนคู่นี้ไซร้ ว่าตามท่านวาง คือคนนอกถ้ากลับร้ายเป็นดี คนใดเป็นพาล จิตต์ใจกล้าหาญ ในการชกตี กว้างขวางพวกมาก ชมกันว่าดี มันมิเสียที เป็นลูกผู้ชาย คนใดเป็นปราชญ์ ปัญญาฉลาด รู้เสงี่ยมเจียมกาย ติเตียนว่าซึม มิใช่ชาติชาย คนดีทั้งหลาย ได้ความอดสู อนึ่งโสดคนใด ไม่ซื่อสัตย์ใจ พูดปดคดคู่ เขาชอบสิ่งใด พูดให้ถูกหู จริงเท็จไม่รู้ เอาแต่น้ำนวล เป็นคนกลิ้งกลอก ทางล่อทางหลอก บิดผันหันหวน หาเงินทองได้ด้วยคำสำนวน จะบาปจะควร ข้อนั้นไม่ว่า อนึ่งเล่าคนใด ไม่มีปราศรัย เอ็นดูเมตตา อาจทำการหยาบ เฆี่ยนตีใส่คา หาทรัพย์เอามา สู่ปันกันกิน คนดังกล่าวนี้ มีท่านว่าดี ไม่ติไม่ฉิน คนใดซื่อสัตย์ ไม่เล่ห์หลายลิ้น ใจไม่บ้าบิ่น เมตตาจำเริญ ท่านว่าไม่เหมาะ พูดจาไม่เพราะ ไม่ฉลาดหาเงิน คนดีจะต่ำ คนชั่วจะเกิน เพราะมาสรรเสริญ คนพาลเป็นดี อนึ่งโสดคนตรง เป็นชาติเชื้อวงศ์ ปัญญาก็มี เขาไม่ยกยอ ขึ้นให้ได้ดี คนใดไม่มี ปัญญาสัตย์ธรรม ต่ำชาติตระกูล ท่านย่อมเกื้อหนุน ขึ้นให้ฉกรรจ์ ชื่นชมคนพาล ดังกล่าวมานั้น ดังเอาเป็ดขัน ประชันกับไก่ ไก่คือคนดี พวกเพื่อนไม่มี ตั้งแต่เหงาไป ใครทำดังนี้ โทษก็จะได้ เพราะว่ากลับไพล่ เอาหน้าเป็นหลัง.

ที่ไฟไม่ใส่ฝอย ที่หิงห้อยไปขึนดัง ดนคู่นี้ชื้อัตถัง ได้แก่คนอันธการ จะแสวงหาวิชาใด มักชอบใจแต่ข้างพาล คือวิชานักเลงเก่งการ ที่เบียนเขาเผาตัวบ้าง เล่นแร่แปรธาตุปฤษณาตำราพาหลงต่างๆ โสฬสสะระตะบ้าง เหล่าที่ชมชื่นฝืนหา วิชาใดพาให้สว่าง วิชาช่างแลหมอยา เรียนหนังสือหรือเลขผา หรือวิชาข้างค้าขาย วิชาพาให้สว่างด้วย ทั้งจะช่วยให้สบาย วิชานี้มีขวนขวาย แสวงแต่วิชาพาหลง อนึ่งจะเรียนความรู้ ไม่พินิจครูประจง ครูใดไม่ฉลาดอาจอง ภาษิตหลงตามอาตมา หรือครูทรามความรู้น้อย ดังหิงห้อยปลายพฤกษา แสดงดังกูรู้นักหนาให้คนงงหลงเล่ห์ลม ครูเช่นนี้ปรีดาตาม พยายามโดยนิยมถึงเรียนไปไม่ได้สม ดังหาไฟในหิงห้อย ครูผู้ใดฉลาดล้ำรู้คัมภีร์ใหญ่น้อย รู้วิทยาสรรพนับร้อย ดังขอนมีไฟในนอนอยู่ครูดังนี้มิศึกษา ด้วยเห็นวาสนาครู ไม่สมตัวกลัวอดสู เหมือนไปหาฝอยใส่ไฟ อนึ่งความรู้อนิจจัง รู้ทุกข์ขังสังเวชใจ อันนี้เป็นปัญญาใหญ่ ดังกองไฟในโลกีย์ ผู้ใดไม่ขวนขวายหา ให้ปัญญาเช่นนี้มี แสวงหวังแต่ข้างโลกีย์ ที่จะพาตัวมัวเมาไปชนเช่นกล่าวมานี้โฉด อันคนประโยชน์ด้วยไฟ ไม่เอาเชื้อฟืนยืนใส่ ที่ไฟเขากองไว้นา เห็นหิงห้อยย้อยแสงสี ไปจุดจี้หาไฟนา จะหาไฟคือปัญญา แต่คนพาลอย่าพึงฉงน ประทีปคือปัญญานี้ มากน้อยมีตามกุศล มีแก่โลกทั่วทุกคน รู้แสวง

คงสว่างนา เกิดเป็นคนไม่ขวนขวาย หาอุบายแก่ปัญญา จะมืดมัวด้วยโมหา เบื้องหน้าจะเจริญอย่าถวิล.

จอดเรือไม่ดูฝั่ง นั่งไม่ดูแผ่นดิน ดนคู่ควบความตามยิน ได้แก่คนหมิ่นเบาความ เป็นคนจะแสวงหาคู่ร่วมกามไม่ดูว่าดีหรือทราม เห็นแต่งามก็งมรัก หนึ่งหญิงจะชมชายไม่หมายประจักษ์ ว่าร้ายดีหรือยียักษ์ พอเห็นพักตร์ก็ชื่นชม อนึ่งจะคบมิตร ไม่พินิจเล่ห์ลมว่าซื่อสัตย์หรือคดคม พอยินลมก็หลงใหล อนึ่งจะพึ่งพิง อิงเจ้านายไม่ตรองตรึก ดุร้ายหรือดีอัชฌาสัย เห็นแต่ใหญ่ก็ยอมอยู่ อนึ่งจะเรียนศิลปศาสตร์ไม่คาดครู ว่าเจ้าเล่ห์หรือเลิศรู้ สักว่าครูก็เรียนไป อนึ่งจะเรียนธรรม หรือนับถือท่านชีใด เป็นที่เคารพนบไหว้ ไม่ตรองไตร่ให้ถี่ถ้วน ว่ารู้แท้หรือทรามงามแต่นวล ลัชชีมีศีลสงวน หรือนวลแต่นอกเน่าใน เขาว่ารู้ก็เรียนเอา หลับตาฝ่าไป เห็นว่าชีก็เชื่อใจ รักใคร่นับถือท่านหนา อนึ่งจะกอบกิจต่างๆ ทุกอย่างทุกท่า จะหากินแลวิชา จะศึกษาจะอยู่ไหน ไม่พิจารณาหาประโยชน์ คุณโทษไซร้ เขาว่าดีหรือนึกได้ ก็ทำไปตามตนหวัง ชนเช่นชี้มานี้ชื่อว่าเบาความฟัง เหมือนจอดเรือไม่ดูฝั่ง นั่งไม่ดูแผ่นดิน เรือคืนตนก้นคือตัวจะระยำหนา เพราะตอหนามหลักปักปา คือโทษอันตรายไม่วิจารณ์ ก่อนด่วนทำกรรมทั้งหลาย ถ้าดีจะไม่อันตราย ถ้าร้ายจะร้อนภายหน้า เป็นคน

จะกอบการใดให้ตรองก่อนหนา อย่าเอาโมหาไปหน้า ใช้ปัญญาจึงชอบ.

ประดนคู่ที่ท่านประกอบ ว่าเอาผิดเข้ามาเป็นชอบ ที่ระบอบมาติฉินนินทา ได้แก่กลับร้ายเป็นดีหนา ที่กล่าวแล้วเบื้องหลังยังว่า เอาเป็ดมาขันประชันไก่ จะเอาผิดมาเป็นชอบไป ที่ระบอบจะติฉินได้ ก็อาศัยอคติสี่ คือฉันทาโทสาคติ แลโมหาภยานี้ นับเป็นสี่ตามมีมา พวกพ้องคนรักทำหยาบช้า ฉกฉ้อล่อลวงด้วยมายา เขานินทาหรือร้องโรงศาล กลับพวกตนเป็นคนผิดพาล ให้เป็นดีขู่ผู้ว่าขาน หรือนายศาลรับบานบนหนา ชนเช่นชี้มานี้ชื่อว่า เอาผิดเป็นชอบด้วยฉันทา เพราะเห็นแก่หน้าคนรัก อนึ่งคนซื่อถือธรรมเป็นหลัก ฉกฉ้อล่อลวงใจไปรัก เขาพยักหน้าพาให้ทำ ทำไปรู้หูตึงเฉยฉ่ำ เขาว่าซึมซมงมคลำ กล่าวคำตำทิ่มด้วยโทสา ผู้พูดล่อนั้นนามชื่อว่า ติเตียนระบอบด้วยโทสา เพราะโกรธว่าไปตามตน อนึ่งคนใดหลงใหลเหลือล้น เห็นว่าดินน้ำลมไฟฝน มีตัวเหมือนคนหลงกราบไหว้ อนึ่งถือว่าหนูนี้ชั่วใหญ่ กัดจีวรพระเจ้าสาปไว้ ใครฆ่าบ่ได้บาปหนา ดนดังแสดงนี้ชื่อว่า เอาผิดเป็นชอบด้วยโมหา เพราะว่าดื้อถือด้วยหลงใหล อนึ่งระบอบธรรมวินัย ที่ถูกแท้เสื่อมศูนย์ไปนานแล้วไซร้ไม่มีผู้รู้ มีผู้ฉลาดยกขึ้นเชิดชู ผู้อื่นเห็นไม่ทันถามดู ติว่านอกครูท่านทำมา ผู้ติเตียนนั้นนามชื่อว่า ติระบอบ

ด้วยโมหา เพราะหลงนินทาว่าขาน อนึ่งผู้ใหญ่หยาบช้าพาพาล ผู้น้อยพลอยประสมประสาน ด้วยกลัวท่านจะขัดอัชฌา ผู้น้อยพลอยด้วยนั้นท่านว่า เอาผิดเป็นชอบด้วยภยา เพราะกลัวท่านว่าขัดขืนดัน อันนี้ชื่ออุทาหรณ์สั้น ในการเอาผิดเป็นชอบนั้นที่ระบอบธรรมานินทา ด้วยอคติสี่นี้หนา ถึงจะทำกรรมอื่นอีกราที่หยาบช้าสามานย์พวกนี้ ก็คงทำด้วยอคติสี่ จะทำด้วยเหตุอื่นนอกนี้ คงไม่มีอย่าสงสัย อคติทั้งสี่นี้ไซร้ นำสัตว์สู่อบายภัย จงตั้งใจระวังอาจิณ.

ฟ้าผ่าแตกแตนทั้งแผ่นดิน แร้งรอกาบินว่าไม่รู้ไม่เห็นนี้นา เป็นดนคู่โดยความว่า เกิดอสัตยากลีโลกาต่างๆ ฉกฉ้อล่อลวงหลายอย่าง ต่อยตีกันบ้าง เป็นทางกลีโลกา เข็ญใจมาฟ้องร้องหา ผู้มีวาสนา ท่านก็ว่าไม่เที่ยงธรรม คนร้ายกลับคลายให้มัน คนดีท่านกั้นหมายมั่นต่อทรัพย์สินบน คนพาลได้ช่องพองขน คนดีก็ย่น เพราะตนไร้ที่พึ่งพา จะพึ่งผู้มียศถาท่านก็รุมว่าดังกา ดังแร้งแย่งผี ที่นั้นคนอื่นได้ที เห็นพาลเป็นดีเพราะมีอำนาจอาจหาญ ก็กลับจิตต์คิดเป็นพาล ตามการอาจหาญ รุกรานคนอื่นต่อไป ชวนกันเป็นเช่นนี้ไซร้ มีมากขึ้นไป ทั้งเข็ญใจไพร่ผู้ดี คนดีที่พึ่งไม่มี ชวนกันหลีกหนี เข้าสู่คีรีดงดอน ดังฟ้าผ่าพื้นนคร ชาวเมืองได้ร้อน เพราะนครกลีพาล อนึ่งผู้กอบกิจราชการ ลูกขุนฝ่ายศาล ทั้งนายด่านนายขนอน

ทั้งผู้เก็บส่วยอากร เขาก็บ่ห่อนเอ็นดูราษฎรทั้งหลาย ราษฎรไม่ฉลาดลวงง่าย หรือเห็นขลาดหลาย พอจะตายด้วยหลอกล่อ เขาเห็นได้ใจหัวเราะ ว่าเหล่านี้หนอ ไป่รู้ข้อจะฟ้องหา ดังแร้งหัวเราะกา ว่าบินไม่รู้ท่า เขาก็พากันข่มขู่ ราษฎรถึงรู้เท่าอยู่ ก็ไม่อาจสู้เพราะไร้ผู้จะพึ่งพา จะฟ้องร้องหรือเข้าหา ผู้มีวาสนา ท่านก็หากินด้วยกัน ร้องไปให้ป่วยการวัน ต้องอดต้องกลั้น ผายผันก้มหน้าหาให้ ราษฎรได้ร้อนดังไฟ ไม่มีผู้ใด จะดับไฟให้แก่ตน จะพึ่งน้ำๆ ก็ค่นก็ร้อนก็รน จะพึ่งฝนๆ กลับแล้งเหลือ ผู้ดีมีศักดิ์ดังเสือจะพึ่งก็เหลือ ดังเนื้อพึ่งเสือเหลือทน เมื่อผู้มีศักดิ์หลักคน แม้ว่าวิกล ดังหลักปักโคลนคลอนแคลน ราษฎรได้ร้อนรุมแสน ด้วยความยากแค้น ดังฟ้าผ่าแผ่นดินดอน ผู้ดีมีศักดิ์หลักนคร ถ้าแม้นไม่คลอนแน่นอนดังหลักปักพื้น ราษฎรหายร้อนเริงรื่น แม้แขกเมืองอื่น จะตื่นชมว่าร่มเย็น ฯ

ดนว่าตาบอดมาสอดตาดู หูหนวกสอดรู้ว่าเป็นเข็ญ ดนคู่โดยความตามที่เห็น ได้แก่ผู้เป็น ปราชญ์ฉลาดดูรู้ฟัง รู้เสงี่ยมเจียมตน รู้ว่าคนพาลคนปราชญ์ รู้ยาวรู้สั้นรู้หาญรู้ขลาด เป็นคนฉลาดรู้รักษาตัว ด้วยไว้ตนดังคนบอดคนหนวก เห็นพาลพวกเขาทำชั่ว ทำไม่เห็นดังตาบอดมัว เอาแต่ตัวรอดหลีกหนี เขานินทาว่าร้ายถึงรู้ ทำไขหูไม่พาที

เห็นบัณฑิตติดตามถามถ้วนถี่ ชั่วดีบุญบาปสอดรู้ ปราชญ์ปฏิบัติหัดกายวาจา ได้เห็นท่าตาสอดดู สอดรู้แต่ดีหนีชั่ว ค่อยตรึกตรองพูดจาหาช่องคู ไม่อวดรู้ยกยอตัว รู้หนักรู้เบา ไม่เมามัว รู้ดีรู้ชั่วทุกประการ รู้เป็นรู้ตาย รู้ปลายรู้ต้น รู้ผ่อนรู้ปรนรู้ทั้งประมาณ ที่สนุกไปสนุกคลุกด้วยพาล ที่ดีหาญที่พาลขลาด ถึงรู้ทำโง่ไม่โอหังหาญ ถึงชำนาญไม่ทำอาจ เห็นพาลไม่ประจบคบแต่ปราชญ์ ฉลาดข้างหาดีหนีร้าย เห็นเขาฉกฉ้อล่อลวงกัน จิตต์หวังสังเวชบ่วาย ว่าโอสัตว์วิบัติบ่สบาย ดุร้ายบ่ปราณีกัน พบพาลแม้บ่ใบ้บอดหนวกไซร้ ทำดังใบ้บอดหนวกพลัน พบบัณฑิตติดตามถามทางธรรม เขาเบียดเบียนกันเห็นเอ็นดู ชนเช่นชี้มานี้ฉลาดดู ชื่อว่าหูหนวกสอดรู้ เป็นตาบอดเที่ยวสอดตาดู รู้ว่าเป็นเข็ญเหลือหลาย ฯ

ใครใฝ่ร้อนจะนอนเย็น เป็นดนเดียวอธิบาย ว่าได้แก่หญิงชาย หมั่นขวนขวายการแต่เดิม คือยามหนุ่มแสวงหาวิชาใส่ตนเพิ่มเติม เรียนอักษรเป็นเดิม แล้วเพิ่มวิชาหากิน ครั้นยามใหญ่ไม่คร้าน หมั่นกอบการหาทรัพย์สิน ถึงหนาวร้อนยุงริ้น ทนหากินไปเสียก่อน สร้างสมทรัพย์สินไว้ เมื่อยามแก่ได้นั่งนอน เลี้ยงกายไม่เดือดร้อน ทุกข์ก่อนจึงสบายภายหลัง อนึ่งโสดผู้กลัวภัย ในอบายได้ยินฟัง หมั่นกอบบุญระวัง โทษทุจจริตทั้งหลาย ถึงยากเข็ญเป็นไฉน สิ่งใดเป็น

บาปบ่กลาย กุศลรีบขวนขวาย ก่อนแต่ยังไม่มา เมื่อใกล้ม้วยไม่วุ่น เพราะบุญอุ่นสุขาม้วยแล้วจะสู่ฟ้า ร้อนก่อนหนาจึงได้เย็น อนึ่งชีคฤหัสถ์ เห็นไตรวัฏฏ์กอบด้วยเข็ญ เห็นเกิดแก่ตาย เห็นเป็นดังไฟไหม้โลกา เห็นตนเกิดมา ดูดังหนึ่งอยู่กลางไฟหนา เห็นแล้วรีบศึกษา ในศาสนาหาความเย็น ถึงยากเข็ญสักเท่าใด น้ำตาไหลก็บ่เว้น กอบเรียนเพียรบำเพ็ญ ทุกเช้าเย็นบ่เว้นกาล ถ้าข่มไฟที่ร้อน คือนิวรณ์ด้วยองค์ฌาน หรือมีปรีชาญาณ ผลาญบาปตายในชาตินี้ จะได้สุขในฌาน ในนิพพานล้ำโลกีย์ แม้นฌานมรรคผลนี้ ไม่เกิดมีชาตินี้นา กุศลที่สร้างไว้ เป็นปัจจัยในเบื้องหน้า ให้ตนพ้นทุกขา ในเบื้องหน้าจะพ้นร้อน หมู่ชนสามพวกนี้ เช่นเราชี้มาแต่ก่อน ชื่อว่าคนใฝ่ร้อน จะนอนเย็นเช่นนี้นา เพราะว่าหมั่นหาทรัพย์ และหมั่นดับซึ่งโทสา ด้วยยากลำบากหนา ไปภายหน้าจึงสบาย ฯ

ใครใฝ่เย็นจะดิ้นตาย คนเดียวโดยอรรถ ที่ท่านคัดประดน ได้แก่คนคร้านงาน ไม่กอบการวิชา ใส่อาตมาแต่เดิมเอาแต่เหิมข้างสนุก บ่กลัวทุกข์ปลายมือ เห็นฮือลือไหนสนุกก็วิ่งบุกไปนั่น บ่พรั่นบั่นจิตต์ตน ขวนขวายหมายมุ่งงานกอบกิจการหาทรัพย์ ไว้สำหรับเมื่อแก่ อนึ่งเอาแต่นอนไข้ได้ว่าข้าจะนอน ดูดังขอนขี้เซา ถึงว่าเขาจะปลุก ไม่อยากลุกลืมตา ไม่คิดหาการงาน ไม่กอบการหาทรัพย์ ไว้สำหรับ

ภายหลัง หวังแต่เกษมสันติ์ ปัจจุบันฝ่ายเดียว ไม่แลเหลียว ความเข็ญ ที่จะเป็นภายหน้า ถ้าแม้ไปเบื้องปลาย อันตราย หากมีมา แต่อาญากษัตริย์ หรือวิบัติโรคา หรือชรามาถึง จะรำพึงเอาไหน ช่วยภัยเลี้ยงอาตมา เมื่อโรคาแก่เฒ่า ก็จะ เร่าร้อนยาก ได้ลำบากแก่ตน ที่เป็นผลความคร้าน ที่ชาวบ้าน พึงได้ อนึ่งไซร้คนคร้านกิจ ไม่คิดดูให้ดี เห็นท่านมีสินทรัพย์ ไปนับว่าญาติ เอาตัวฟาดฝากเขา ใจเบาบ่กำหนด หากเขาคด ใจพาล เอาคำหวานลวงล่อ ตอบต่อให้หลงใหล เข้าใจว่า ท่านรัก ท่านก็ชักชวนสนิท ภายหลังติดเล่ห์กล ตู่ว่าตนลัก ของเงินทองโคข้าหนี ไม่ปราณีน้ำเนตร เหตุทั้งนี้เพราะตน เป็นคนคร้านใจเบา หมายพึ่งเขาคร้านกิจ ไม่คิดพึ่งตนไซร้ จึงได้ยากถึงตน อนึ่งโสดคนใจพาล ไม่กอบการกุศล ไว้ใส่ตน แต่แรก เอาแต่แบกการบาป หาแต่ลาภสำคัญ ปัจจุบันภาย เดียว ไม่แลเหลียวโลกหน้า ใจหยาบช้าไม่ดี อนึ่งโสดชี บรรพชิต บวชแล้วกิจแห่งตน ไม่ขวนขวายหมายหา ไม่ศึกษา บัญญัติ ปฏิบัติให้ดี เป็นแต่ชีเพื่อนท่าน ไม่คิดอ่านเล่าเรียน บำเพ็ญเพียรภาวนา แสวงหาประโยชน์ ทำแต่โทษไม่ดี เป็นอลัชชีใจพาล กอบการผิดบัญญัติ ดังคฤหัสถ์ชาวบ้าน เกียจคร้านไม่เล่าเรียน บวชเข้าเบียนศาสนา ไม่แสวงหาทาง ธรรม์ ชนเช่นพรรณนามา ตามตำรานิพนธ์ ชื่อว่าคนไฝ่เย็น

จะได้เข็ญดิ้นตาย เพราะภายหน้าจะได้ เสวยวิบากบาปไข้ โทษนั้นตามกรรม ฯ

เสือจะกลืนไปขึนกล้ำ ดนเดียวโดยคำ อธิบายบุราณมา ได้แก่คนอหังกา ไม่ดูวาสนาแห่งตน คนอื่นด้วยดี ว่าตนต่ำศักดิ์น้อยศรี ท่านนี้ท่านมี อำนาจวาสนาไฉน เห็นแก่สินบนเขาให้ นัยหนึ่งไซร้ จะอวดจะอ้างฤทธา เข้าแบกเข้าหามความเขาว่า คัดง้างเอามา แต่ผู้ดีมีอำนาจ ไว้อิสสริยะองอาจ ทำสบประมาท ท่านผู้ดีมีวาสนา ชนเช่นพรรณนามา บัญญัติชื่อว่า เสือจะกลืนไปขึนกล้ำ เพราะสินไหมสินบนซ้ำ ดูดุจคำผู้ดีดัง เสือจะกลืน ไม่เจียมตัวกลัวตายยื่น หัตถ์เข้าขัดขืน พยัคฆ์มาเป็นภักษา พยัคฆ์ได้ทีโกรธา ตบด้วยหัตถา จะถึงพินาศฉิบหาย ฯ

จรเข้จะคว่ำไปขึนหงาย คนเดียวโดยอธิบาย ได้แก่คนไม่วิจารณ์ คือผู้ใดเห็นผู้อื่นพาล ทำกรรมหยาบช้าสามานย์ เห็นแล้วไม่มีอัชฌาสัย ว่าเราสอนสั่งจะฟังหรือไม่ หรือดื้อกระด้างล้ำเหลือไฉน ไม่ตรองด่วนเห็นแก่ลาภา ไม่สั่งสอนค่อนว่านานา ชนเช่นชี้นี้นามชื่อว่า จรเข้จะคว่ำไปขึนหงาย เพราะจรเข้คือพาลร้าย หากมันไม่หวังฟังอธิบาย มันกลับโกรธประทุษโทษให้ อนึ่งโสดจะสั่งสอนผู้ใด จงดูหน้าและอัชฌาสัยให้รู้แน่นอนก่อนจึงสอนสั่ง ผู้ใดใจพาลเหลือกำลัง แม้สั่งสอน

ห่อนอยากยินฟัง ชนเช่นนี้ไซร้ไม่ควรสอน ผู้ใดเดิมคนพาลอยู่ก่อน จึงเป็นพาลไปแต่ใจอ่อน หากยินคำสอนจะเชื่อฟัง ชนเช่นนี้ควรสอนสั่ง จะสอนๆ ด้วยเมตตาตั้ง อย่าสอนสั่งมุ่งมาตรอามิส แม้นอนุศาสน์สอนสุจริต จะเป็นกุศลอันประสิทธิ์ ให้ผลประเสริฐในเบื้องหน้า แม้สอนด้วยกระสันลาภา ไม่ชื่อว่ายกย่องศาสนา กรรมนั้นไม่นับว่ากุศล ฯ

คบมิตรพบอสรพิษร้าย ว่ายน้ำที่ถ้ำวังวน ดนคู่นี้ความตามนุสนธิ์ ได้แก่หมู่คนคบมิตรไม่มีท่า คือคนไม่มีวิจารณ์ญาณา คบแต่มิตรหมู่พาลา ที่โกงเก่งนักเลงฝิ่นกินสุรา และฉกฉ้อล่อลวงท่าน อนึ่งคบเหล่าลูกหลวงเล่นละเลิง คบชาววังหวังสงสาร อนึ่งคบแขกเมืองมาราชการ คบศัตรูของปู่ตา คบเมียท่านเมียทาษท่านละไว้ ผู้คบนี้นามชื่อว่า คบมิตรพบอสรพิษหนา ว่ายน้ำที่ถ้ำวังวน เพราะว่าชายตั้งแต่พาลชาติจนหญิงแรมร้างผัวตน ดูเพียงอสรพิษดุล้น เพราะว่าพาพิษแก่ผู้คน คบพาลๆ พาผู้สมาคม ให้ต้องฟ้องร้องหลีกหลบ คบลูกหลานๆ เล่นผิดขนบคบชาววังคนสื่อสาร สามสิ่งนี้จะพาผู้สมาคม ให้ต้องราชอัยการ คบศัตรูของปู่ตาบุราณ มันได้ช่องจะปองร้าย คบหญิงผัวร้างจะระยำยาก เพราะสามีมันมุ่งขาย อนึ่งคบสตรีที่ภิรมย์ชายอื่นเป็นชู้อยู่แต่ก่อนมา อนึ่งอยู่ในหว่างกลางพาลชนที่ดุร้ายริษยา อนึ่งอยู่กับผู้ดีที่จะมา

ด้วยญาติและแม่พ่อ ชนเหล่านี้ ประหนึ่งว่าว่ายน้ำในวังวน กุมภีล์หนอ เพราะเขาเหล่านี้จะคอยขบคอ ดูดุจกุมภีล์ที่วังวน ฯ

ที่ให้กินมิยินดี ที่มิให้กินไปยินยล ดนคู่นี้ได้แก่คนอกตัญญูมืดมัว พ่อแม่ท่านสั่งสอนให้หากินอย่ากอบชั่ว ให้รู้รักษาตัวตามแบบบุราณท่านสอน ไม่ถือตามคำสั่งของบิดาและมารดร หากินด้วยความร้อน คือข่มเหงล่อลวงเขา เป็นนักเลงต่างๆ เล่นเบี้ยไก่กินเหล้า สูบกัญชายาเมา กินฝิ่นคบแต่พาลพากันทำการชั่ว ปล้นวิ่งย่องเบาชาวบ้าน ยินดีกอบแต่การหากินผิดตำราสอน อนึ่งชิงกันประมูล ขึ้นให้มากกว่าแต่ก่อนเป็นนายอากรขนอน เก็บส่วยกินแบบบุราณ อนึ่งโสดพระภูมินทร์ ทรงเมตตาโปรดประทาน ให้ที่อัครฐาน รุ่งเรืองด้วยศักดิ์ทรัพย์สิน กลับสบถคดโกง ไม่ซื่อสัตย์ต่อแผ่นดินคบเพื่อนพากันกิน สุรายาฝิ่นการพาล เบียดเบียนราษฎรให้ได้เข็ญแค้นรำคาญ ไม่กอบกิจราชการ กตัญญูต่อภูมี คนเอ๋ยสักว่าคน คนเท็จถ่อยย่อมมากมี คนหม้อเข้าคนที่ คนทาที่ท่านสีฟัน คนมีมากหมื่นแสน จะหาคนธรรพคนธรรม์ หาคนแท้คนหมั่น คนขยันหายากเหลือใจ อนึ่งโสดบรรพชิตชีมูมมามบ่ตามวินัย พระเจ้าบัญญัติไว้ ให้เลี้ยงชีพตามชอบธรรม ให้เว้นมิจฉาชีพ สังฆเภทเวชกรรม กุลทูสกะสรรพอันเป็นอเนสนะ ไม่เว้นฝืนขืนทำ กอบการมิจฉาชีวะ เลี้ยงชีพ

ผิดเพศพระ ไม่ต้องตามอย่างต่างๆ พรรณนาชีเชือน ย่อมมาก ล้ำหลายอย่าง คือชีหมอชีช่าง รับทำการจ้างนานา ชีช่างสร้างเครื่องศพ ชีประจบชีพ่อค้า ชีทำไร่ไถนา ชีเข้าป่าตัดเสาไม้ ชีนักสวดชีเก่ง ชีนักเลงเล่นเบี้ยไก่ ชีขี้เมาจัญไร ชีเที่ยวไรเที่ยงรังพา ชีเจ้าชู้อยู่บ้าน ชีจักสานชีฝืนฝ่า ชีหมากรุกชีสะกา ชีปฏูษณาชีแปรธาตุ ชีมวยชีข้าวค่ำ ชีจำนำกินจนบาตร ชีสวาสดิ์ชีดูงาน บวชตัวเข้าเป็นชี แต่ใจหนีไปอยู่บ้าน ใช่ชีหนีสงสาร ชีแต่หัวตัวไม่ยอม ชีเอ๋ยสักว่าชี ชีลาวชีลาชีล้อม ชีเท็จชีจอมปลอม เป็นแต่หัวหอมปลอมชี ชนเหล่านี้ชื่อว่าที่มิให้กินไปยินดี ที่มิให้กินนี้ไปยินยลขวนขวายหา เพราะฝ่ายคฤหัสถ์ไม่หัดดัดกายวาจา ตามบิดามารดา และแบบบุราณท่านสอน ฝ่ายชีหนีบัญญัติ ไม่ปฏิบัติสังวร ตามคำพระเจ้าสอนเป็นชีไม่มีความอาย บริโภคปัจจัย ที่ทายกให้ด้วยหมาย จะให้กินเลี้ยงกาย แล้วเล่าเรียนเพียรศึกษา กินแล้วไม่เล่าเรียน พยายามตามกิจจา เพราะดังนี้ชื่อว่า ที่ให้กินมิยินดี ผู้ใดใครถ้าทำดังหนึ่งแสดงแจ้งมานี้ ทุกข์โทษก็จะมี ในโลกนี้และโลกอื่น ฯ

ที่เป็นการไม่หว่านผล ที่ใช่กลไปซนฟืน ดนคู่โดยความยืน ได้แก่เหล่าไม่เข้าการ คือคนควรประจบปราชญ์ ไม่ประจบไม่คบพาล อนึ่งกุศลตนควรหว่าน ไม่คิดอ่านหว่านแต่โทษ อนึ่งไมตรีอารีเพื่อน ควรจะดีมีแต่โหด อนึ่งกิจการ

งานประโยชน์ ควรจะทำไม่นำพา อนึ่งผัวเมียและญาติมิตร เขาโกรธกันคั้นด่าว่า หรือตีรันกันอยู่นา ใช่การตัวไปมัวด้วย ช่วยทะเลาะเคาะด่าว่า หรือสนุกบุกไปช่วย ยื่นอิฐไม้ให้เขาด้วย ช่วยเตะต่อยคอยประสา อนึ่งโสดจะมีชีพระ ไม่ตั้งใจในกิจกม ของตนโดยนิยม คือเรียนรู้ชูศาสนา กิจของตนไม่ขวนขวาย ไปกอบกิจผิดตำรา ดังหนึ่งพรรณนามา ที่มิให้กินไปยินยล อนึ่งเวียนเฝ้าเข้าแต่บ้าน เที่ยวพูดจาว่าสับประดน ด้วยชาย หญิงทิ้งกิจตน ดังคฤหัสถ์น่าบัดสี อนึ่งกิจการงานในวัด ควร ประกอบให้ชอบดี ไม่ประกอบไปคลุกคลี แต่การบ้านใช่งาน ตน อนึ่งทั้งชีและคฤหัสถ์ ไปเที่ยวแหย่แส่ในคน ให้โกรธ กันใช่เหตุผล เสี้ยมเขาควายให้ชนกัน อนึ่งเขาโกรธกันมานาน บันดาเดือดจะเหือดพลัน ไปเฝ้าถามถึงความนั้น ให้เขาโกรธ กันอีกนา เข้าที่ไหนมีแต่ฉาว เพราะเที่ยวยุแหย่แส่หา เก็บมา พูดแต่บูดรา เขาเหม็นกลิ่นสิ้นทุกคน ชนเช่นนี้มีชื่อว่า ที่เป็นการไม่หว่านผล อนึ่งชื่อว่าใช่กล ไปซนฟืนขืนนำนา เพราะความดีที่ควรทำ ไม่คิดทำไม่นำพา ทำแต่กิจผิดตำรา พาตนคนอื่นฉิบหาย ฯ

เดือนเพ็ญมิใคร่หลับ ดนเดียวโดยฉะบับ บอกอธิบาย ได้แก่คนดี มีศรัทธาหลาย ชื่นชมบ่วายในการกุศล ยินดีเจรจา แต่สากัจฉา ด้วยปราชญ์หาผล มีศีลหิโรต- ตัปปะในตน

ปัญญาแยบยล ความเพียรไม่หย่อน อนึ่งย่อมประกอบ ด้วยทำความชอบ ห้าประการบวร ได้แก่รู้กิน รู้นั่งรู้นอน รู้เดินบทจร รู้พูดพาที รู้กินคือคน ใจเป็นกุศล ฉลาดเลี้ยงชีวิ ไม่ฆ่าสัตว์อื่น ฉกฉ้อเสียดสี เอาของเหล่านี้ มาเลี้ยงอาตมา ไม่กินของเมา คือฝิ่นและเหล้า เมรัยกัญชา จะกินให้ทาน เสียก่อนแก่กา และสัตว์นานา ที่มาถึงตน มีของกินได้ เป็นของดีไซร้ แจกให้ทุกคน มีลูกหลานตน เพื่อนบ้านตามมี ไม่ส้อนกินเหนียว แต่ตนผู้เดียว มีใจอารี อนึ่งรู้ประมาณ ในการเลี้ยงชีวิ เลี้ยงตนตามมี ไม่ตระหนี่ไม่สาย ถ้าว่าทรัพย์น้อย รู้หย่อนผ่อนถอย ไม่กินฟูมฟาย ถ้าว่าทรัพย์มาก ไม่ตระหนี่หลาย ไม่ทำเบี่ยงบ่าย ให้คล้ายคนจน รู้ผ่อนขยับ ตามกำลังทรัพย์ด้วยปัญญาตน ไม่ฟูมฟายมาก กลัวยากกลัวจน อย่างนี้ชื่อว่าผู้รู้กินนา รู้นั่งคือคน จะนั่งดูตน ให้พ้นโทษา ไม่นั่งสูงเกินบิดามารดา กว่าครูปู่ย่า ผู้เฒ่าพราหมณ์ชี อนึ่งไม่นั่งในที่ประกอบไป ด้วยโทษจะมี ไม่นั่งขวางทาง ที่เขาจรลี ไม่นั่งขวางที่ ประตูบันได ไม่นั่งเสียดสี ผู้เฒ่าพราหมณ์ชี ท่านอายุใหญ่ ฉลาดอาสนะ ที่จะนั่งไซร้ อย่างนี้แลได้ ชื่อว่ารู้นั่ง รู้นอนนั้นไซร้ ให้พึงเข้าใจ ดังในหนหลัง รู้นอนอันนี้ เหมือนอย่างรู้นั่ง จงจำระวัง เหมือนอย่างว่ามา อนึ่งโสดจะนอน รำพึงเสียก่อน ในทางภาวนา คิดคุณพ่อแม่ คุณครูปู่ตา และ

พระศาสดา กรรมฐานใดใด แล้วจึงค่อยนอน มิให้นิวรณ์ ขึ้นทับน้ำใจ ไม่นอนขี้เซา ทั้งสี่ยามไป ตื่นก่อนอุทัย จำเริญ ภาวนา คิดถึงกษัยวัย อายุล่วงไป อายุล่วงไป ใกล้ตายเข้ามา ว่าโอ้อายุ ย่อมเป็นอนิจจา จะถึงวันหน้า หรือไรไม่รู้ แล้วสวด ท่องบ่น ของเก่าที่ตน เรียนมาแต่ครู มิให้ลืมหลง ให้ดำรงอยู่ อย่างนี้แลครู เรียกว่ารู้นอน รู้เดินนั้นไซร้ คือคนเข้าใจ ในทาง บทจร เห็นผู้เฒ่าพระ ยืนนั่งอยู่ก่อน เข้าใกล้กายอ่อน หลีกไป ให้ดี หลีกหนทางให้ แก่คนผู้ใหญ่ สมณพราหมณ์ชี ที่ควร จะไหว้ ก็ไหว้ตามที ถ้าเห็นผู้ดี หลีกหนทางให้ เห็นคนชรา หรือคนโรคา คนตายใดใด ไม่ทำเกลียดชัง อนิจจังนึกได้ ว่าเรานี้ไซร้ นานไปเหมือนกัน คงแก่คงไข้ คงตายแน่ไซร้ เหมือนด้วยผู้นั้น เดินไปได้บุญ ทุกก้าวทุกอัน คนดังกล่าวนั้น ชื่อว่ารู้เดิน รู้พูดนั้นไซร้ จะพูดใดใด ไม่มุสาเกิน พูดแต่สัจจัง มาฟังสรรเสริญ ไม่พูดให้เกิน กว่าตนรู้เห็น ไม่ยุส่อสรรพ ให้ท่านแตกกัน กล่าวคำฉ่ำเย็น เห็นท่านโกรธกัน กล่าวคำ ดับเข็ญ ให้ท่านได้เย็น หายโกรธแก่กัน ไม่กล่าวคำหยาบ พูดจาราบคาบ น่าฟังใฝ่ฝัน ไพเราะเพราะหู น่าฟังทุกอัน จับใจ ใฝ่ฝัน ผู้ฟังบ่วาย ไม่สัมผัปปลาป พูดเพ้อให้บาป เรื่องเท็จ ทั้งหลาย กล่าวแต่คำดี มีคุณมากมาย ควรตริกตรองดู กล่าว มาคำใด ควรใส่หฤทัย เอาไว้เป็นครู ผู้ดีเข็ญใจ ได้ฟังชอบหู

ถ้าใครตรองดู มีแยบลึกตื้น ช่างกล่าวแยบยล แม้ใครทุกคน ได้ฟังสุขชื่น ไม่ยกยอตน ไม่ข่มคนอื่น น่าฟังยั่งยืน กอบด้วยเมตตา กล่าวคำอาศรัย ซึ่งธรรมวินัย กอบด้วยอรรถา เป็นสุภาษิต ใช่คำพาลา คนดังกล่าวมา ชื่อว่ารู้พูด หญิงชายผู้ใด ถ้าประกอบไป ด้วยความบริสุทธิ์ ดังหนึ่งกล่าวมา ชื่อว่ามนุษย์อันดีที่สุด จะเจริญเบื้องหน้า ชนดังกล่าวนั้น ชื่อว่าพระจันทร์ในวันเพ็ญนา ผ่องใสไพบูลย์ รัศมีโสภา ในท่ามกลางฟ้า จับตางามสรรพ ชนดังแสดงมา ทั้งชีคฤหัสถ์ ได้นามตามฉะบับ ชื่อว่าเดือนเพ็ญ มิใคร่จะหลับ เพราะใจขยับ แต่การกุศล ฯ

เดือนดับมิใคร่จะตื่น คนเดียวนี้ยืน ความได้แก่เหล่ามืดมน คือคฤหัสถ์ชี ประกอบด้วยอกุศล ไม่รู้เหตุผลประโยชน์โลกนี้โลกหน้า คือว่าหมู่ชน ที่ประกอบตน ด้วยชั่วห้าประการหนา คือไม่รู้กิน ไม่รู้นั่งและนอนรา ไม่รู้เดินหนา ไม่รู้เจรจาพาที ไม่รู้กินนั้น คือคนอาธรรม์ ย่อมฆ่าสัตว์ตัดชีวีฉกฉ้อล่อลวง ข่มเหงเบียนเบียดเสียดสี เอาของเหล่านี้มาเลี้ยงกายอาตมา กินแต่ของเมา คือกันชาเหล้า เมรัยหรือทั้งฝิ่นฝามีของกินดี ตระหนี่บ่แจกญาติกา และเพื่อนบ้านหนา ส้อนกินเดียวเหนียวตระหนี่ อนึ่งไม่รู้ประมาณ ตัวจนกันดานกินฟูมฟายเหมือนคนมี ทรัพย์สินมากหลาย กินเบียกบ้ายหวงตระหนี่ ชนเช่นกล่าวนี้ ชื่อว่าไม่รู้กินนา ไม่รู้นั่งเล่า คือคน

ใจเบา นั่งสูงกว่าครูปู่ย่า สูงกว่าพ่อแม่ ผู้เฒ่าและสมณา นั่งขวางทวารา บันไดทางเดินใดใด นั่งเบียดเสียดสี สมณะพระชี และผู้ดีหรือผู้ใหญ่ อนึ่งทำเกินศักดิ์ ขึ้นนั่งที่ใหญ่ของกษัตริย์ไซร้ ไม่กลัวจัญไรแก่ตน อนึ่งแต่งที่นั่ง ประหนึ่งว่าวัง เกินวาสนาเหลือล้น ทำเทียมผู้ดี ไม่มีเสงี่ยมเจียมตน เหล่านี้ชื่อคน ไม่รู้นั่งดังนี้นา ไม่รู้นอนนั้น ท่านว่าเหมือนกัน ไม่รู้นั่งดังว่ามา อนึ่งไม่รู้นอน ย่อมเหงาเซาซอนนักหนา ถึงที่ไสยา หลับตานอนกรนบ่นไป ไม่ท่องไม่บ่น ภาวนาสวดมนต์ ดังหนึ่งแสดงแจ้งไว้ นอนสายขี้เซา จนอาทิตย์อุทัย ชนเช่นนี้ไซร้ ชื่อว่าไม่รู้นอนรา ไม่รู้เดินเล่า คือคนใจเบา เห็นผู้เฒ่าเหล่าสมณา ย่อมเดินเสียดสี แก่ท่านที่เดินมา ไม่ก้มกายาอัชฌาเคารพท่านพลัน อนึ่งเห็นคนไข้ คนแก่ใดใด และคนตายวายชีวัน มีจิตต์คิดชัง ไม่สังเวชจิตต์ด้วยพลัน คนดังกล่าวนั้น ชื่อว่าไม่รู้เดินหนา ไม่รู้พูดนั้น คือคนอาธรรม์ ย่อมพูดแต่คำมุสา พูดไม่ได้จริง เอาแต่พริ้งเพราะวาจา บุญบาปโทสา เบื้องหน้าเดี๋ยวนี้ไม่คิด กล่าวคำเสียดส่อ ปากบอนสอพลอ ให้ท่านโกรธกันพลัน ผิถ้าเขาโกรธกัน พูดยุความนั้นเนืองนิตย์ ให้เขามีจิตต์ คนึงถึงโทษนั้นไม่วาย ย่อมกล่าวคำหยาบ คำไม่สุภาพ เป็นกาบเป็นปมดุร้าย ใครฟังเคืองโสต ให้โกรธไม่เสื่อมหาย เป็นคำทำลาย ความรักให้หาย

จากกัน กล่าวสัมผัปปลาป เรื่องเท็จเป็นบาป ไม่มีประโยชน์สักอัน ฟังไปยังค่ำ สังเวชใจในคำนั้น หรือเลื่อมใสสัตย์สักอันบ่มี อนึ่งโสดแม่พ่อ พอลูกชันคอ สอนลูกแต่ล้วนไม่ดี สอนให้ลูกด่าว่าอ้ายว่าอี แต่ล้วนอัปปรีย์ มีมาแต่เดิมทุกอัน เพราะพ่อแม่สอนแต่อ่อน ก็ด่าได้สารพรรณ ไม่ต้องสอนดอกในการนอกคอกอย่างนั้น คงทำทุกอัน เพราะการชั่วไม่มีครู อนึ่งกล่าวคำใด เอาเดือยเข้าใส่ สบถประจำพร่ำพรู จะกล่าวคำใด ยกตนข่มท่านอวดรู้ เช่นนี้แลครู เรียกว่าไม่รู้พูดจา บุคคลผู้ใด ถ้าแม้กอบไป ด้วยชั่วห้าประการดังว่า บุคคลผู้นั้นจะเสื่อมสูญศรีสง่า ไปจากอาตมา ดังจันทร์ในวันแรมนี้ ชนเช่นในฉะบับ ชื่อว่าเดือนดับมิใคร่ตื่นฟื้นกายี เพราะว่าความเจริญ และสุขโลกหน้าโลกนี้ บ่ห่อนจะมี ฯ

ไฟหรือจะอดงดฟืน คนเดียวนี้ยืน โดยความตามบุราณท่านว่ามา ได้แก่คนโลภเหลือตรา ในกามคุณห้า คือรูปเสียงกลิ่นรสสิ่งสัมผัส ด้วยกำลังโลภสาหัส แสวงหาสมบัติบ่มีที่พัก ความอิ่มอารมณ์ แสวงหารูปได้รูปชม ยังบ่อิ่มสมแสวงสัททารมณ์ต่อไป ได้เสียงบ่อสิ้นอยากใจ กลับแสวงต่อไปในคันธารมณ์ คือกลิ่นต่างๆ ได้กลิ่นแล้วบ่สิ้นสร่าง ความอยากบ่ห่าง ยังแสวงหารสารมณ์ต่อไป ได้รสต่างๆ บ่หนำใจ กลับแสวงหาอีกไซร้ ซึ่งโผฏฐัพพารมณ์ต่อไป ด้วยกำลัง

ตฤษณาใน จักได้อิ่มใจ ว่าทานนี้ไซร้ หายอยากห่อนมี อนึ่ง ได้แสวงสองสามสี่ ไม่สิ้นเท่านี้ ยังยินดีหาห้าหกต่อไป ได้ร้อย บ่ถอยอิ่มใจ กลับกำเริบใหญ่ หาพันหาหมื่นไม่หมดหมายหา ชนเช่นพรรณนามา บัญญัติชื่อว่า ไฟหรือจะงดฟืนยื่นใส่ เพราะความละโมบโลภใหญ่ ของสัตว์นี้ไซร้ ดุจกองไฟมหึมา วิสัยไฟอันใหญ่กล้า บุคคลนำมา ซึ่งเชื้อคือฟืนยื่นใส่ เพลิงนั้น จะอิ่มอาบใจ ด้วยเชื้อที่ใส่ แล้วดับหรือหมด ไม่ไหม้หรือมี แม้นเชื้อใหญ่เท่าคีรี ใส่เข้าอัคคี คงเผาผลาญเป็นอาหารฉันใด ชนที่โลภมากนั้นไซร้ บริโภคโภคัย บ่อิ่มอารมณ์ดุจไฟฉันนั้น ให้ปราชญ์พึงจำสำคัญ ว่าไฟนั้นๆ คือความละโมบมากอยากได้ ที่ว่าเชื้อเพลิงเชื้อไฟ ใช่อื่นใช่ไกลคือกามคุณ เงินทองของรัก ด้วยกำลังโลภแม้นจัด เป็นองค์เอกอัด กษัตริย์ใหญ่ในทวีป ทั้งสี่ อายุยืนได้หมื่นปี เกษมเปรมปรีดิ์ ยินดีเสวยกามตาม ปรารถนา บ่อิ่มบ่เอิบเซิบสา ความโลภลาภา ดุจไฟไม่อิ่มฟืน ด้วยดี ควรสังเวชด้วยเหตุนี้ ว่าโอ้ชีวีของเรานี้ น้อยไม่พอ ตฤษณา เห็นแล้วควรรีบศึกษา ในพระศาสนา หาน้ำคือภาวนา อันเย็นใส กับซึ่งโลภดุจกองไฟ ที่เผาที่ไหม้ ให้ได้เย็นสุข ทุกเวลา ฯ

ภาคผนวก

พระอมราภิรักขิต

๑. พระอมราภิรักขิต (อมโร เกิด) วัดบรมนิวาส
กรุงเทพมหานคร (พ.ศ.๒๔๐๐)
(มรณภาพ พ.ศ.๒๔๑๒)

๒. พระอมราภิรักขิต (อ่อน) วัดนิเวศธรรมประวัติ
พระนครศรีอยุธยา (พ.ศ.๒๔๑๙) ลาสิกขา เมื่อเข้ารับราชการโปรดเกล้าฯ พระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นพระยาพฤฒาธิบดีศรีสัตยานุการ

๓. พระอมราภิรักขิต (แสง) วัดนิเวศธรรมประวัติ
พระนครศรีอยุธยา (พ.ศ.๒๔๓๒)
พระเทพกระวี (พ.ศ.๒๔๓๘)
พระธรรมราชานุวัตร (พ.ศ.๒๔๔๒)

๔. พระอมราภิรักขิต (เจริญ) วัดเทพศิรินทราวาส
กรุงเทพมหานคร (พ.ศ.๒๔๔๑)
พระราชมุนี (พ.ศ.๒๔๔๕)
พระเทพกระวี (พ.ศ.๒๔๔๙)
พระธรรมไตรโลกาจารย์ (พ.ศ.๒๔๕๓)
พระสาสนโสภณ (พ.ศ.๒๔๖๔)
สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (พ.ศ.๒๔๗๑)

๕. พระอมราภิรักขิต (อยู่) วัดเทพศิรินทราวาส

กรุงเทพมหานคร (พ.ศ.๒๔๕๒)

ลาสิกขา เมื่อเข้ารับราชการโปรดเกล้าฯ พระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นพระธรรมนิเทศทวยหาญ

๖. พระอมราภิรักขิต (ชัย) วัดบรมนิวาส

กรุงเทพมหานคร (พ.ศ.๒๔๖๖)

(มรณภาพ พ.ศ.๒๔๗๒)

๗. พระอมราภิรักขิต (เล่ห์) วัดเทพศิรินทราวาส

กรุงเทพมหานคร (พ.ศ.๒๔๗๗)(มรณภาพ)

๘. พระอมราภิรักขิต (ทองดำ) วัดบรมนิวาส

กรุงเทพมหานคร (พ.ศ.๒๔๘๔)

พระราชาคณะชั้นราชในราชทินนามเดิม (พ.ศ.๒๔๘๙)

พระราชาคณะชั้นเทพในราชทินนามเดิม (พ.ศ.๒๔๙๕)

พระธรรมดิลก (พ.ศ.๒๔๙๙)

๙. พระอมราภิรักขิต (แสง) วัดบรมนิวาส

กรุงเทพมหานคร (พ.ศ.๒๕๐๐)

ลาสิกขา

๑๐. พระอมราภิรักขิต (สุภัทร) วัดบรมนิวาส

กรุงเทพมหานคร (พ.ศ.๒๕๐๕)

ลาสิกขา

๑๑. พระอมราภิรักขิต (จันทร์) วัดเทพศิรินทราวาส
กรุงเทพมหานคร (พ.ศ.๒๕๑๐)
(ได้ย้ายไปดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดอาวุธ วิกสิตาราม กรุงเทพมหานคร พ.ศ.๒๕๑๙)
พระราชมุนี (พ.ศ.๒๕๒๑)
พระเทพเมธากร (พ.ศ.๒๕๓๓)
(มรณภาพ พ.ศ.๒๕๓๗)

๑๒. พระอมราภิรักขิต (สมชาย) วัดเทพศิรินทราวาส กรุงเทพมหานคร (พ.ศ.๒๕๒๔)
พระราชธรรมสุธี (พ.ศ.๒๕๓๒)
พระเทพวรเมธี (พ.ศ.๒๕๓๗)
พระธรรมวรเมธี (พ.ศ.๒๕๓๘)
พระพรหมเมธี (พ.ศ.๒๕๔๓)
รับพระบัญชาเป็นเจ้าอาวาสวัดเทพศิรินทราวาส
(๒๐ เมษายน พ.ศ.๒๕๕๓)
สมเด็จพระธีรญาณมุนี (๕ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๕๓)

๑๓. พระอมราภิรักขิต (มงคล) วัดมกุฏกษัตริยาราม
กรุงเทพมหานคร (พ.ศ.๒๕๓๒)
(ได้ย้ายไปจำพรรษา ณ วัดเจดีย์หลวง เชียงใหม่ และมรณภาพ พ.ศ.๒๕๕๐)

คณะผู้จัดทำ

ที่ปรึกษา

พระธรรมไตรโลกาจารย์ วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม

พระราชมุนี วัดเทพศิรินทราวาส

พระอุดมสารโสภณ วัดโบสถ์ ปทุมธานี

กองบรรณาธิการ

พระชินวงศเวที วัดตรีทศเทพ

พระครูปลัดสุวัฒนเมตตาคุณ (วันชัย)
วัดเทพนิมิตร ฉะเชิงเทรา

พระมหาจินดา จานจินฺโต วัดบวรนิเวศวิหาร

พระมหาจีรพันธ์ วรญาโณ วัดโสมนัสวิหาร

ขอขอบคุณ

พระครูปลัด สุทิน ภทฺทปญฺโญ วัดบรมนิวาส

เอื้อเฟื้อหนังสือประดนธรรม ฉบับพิมพ์ครั้งแรก พ.ศ.๒๔๘๔